ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 349.22

БУРЛАКА О.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ І ВИПЛАТИ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ

У статті аналізується чинне національне законодавство, що регулює питання призначення і виплати допомоги жінкам у зв'язку з народженням дитини. Автором акцентовано увагу на недосконалості правового регулювання надання допомоги при народженні дитини, проаналізовано його стан до внесення змін Законом «Про запобігання фінансової катастрофи і створення передумов для економічного зростання в Україні» і після. Внесено пропозиції щодо поліпшення матеріального становища сімей з дітьми.

Ключові слова: *сім'ї з дітьми, державна соціальна допомога, допомога при народженні дитини.*

В статье анализируется действующее национальное законодательство, регулирующее вопросы назначения и выплаты помощи женщинам в связи с рождением ребенка. Автором акцентировано внимание на несовершенстве правового регулирования предоставления помощи при рождении ребенка, проанализировано его состояние до внесения изменений Законом «О предотвращении финансовой катастрофы и создания предпосылок для экономического роста в Украине» и после. Внесены предложения по улучшению материального положения семей с детьми.

Ключевые слова: *семьи с детьми, государственная социальная помощь, помощь при рождении ребенка.*

The article analyzes the existing national legislation governing the appointment and payment of care for women issues in connection with the birth of a child. The author accented attention to the imperfection of the legal regulation of the provision of assistance for child birth, analyzed his condition before making changes the law "On prevention of financial disaster and to create the preconditions for economic growth in Ukraine" and after. Proposals to improve the financial position of families with children.

Key words: *families with children, the state social assistance, assistance for child birth.*

Вступ. Державна соціальна допомога сім'ям з дітьми є одним із необхідних засобів поліпшення їх матеріального стану, підтримання і забезпечення життєвих потреб таких сімей. Оскільки у зв'язку з економічною кризою, яка розгорнулася в Україні, підвищився рівень безробіття працездатного населення, рівень бідності сягнув свого піку, в тому числі і сімей з дітьми. Адже виховання дитини, її розвиток є складним процесом і таким, який потребує значних матеріальних затрат батьків для забезпечення власних дітей усім необхідним. Тому значна частина сімей з дітьми в Україні знаходяться за межею бідності та не в змозі самотужки подолати складні життєві обставини, в яких вони опинилися. В даній ситуації важливу роль відіграє саме державна соціальна допомога сім'ям з дітьми, яка у більшості випадків виступає єдиним джерелом доходів сім'ї.

© БУРЛАКА О.С. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу (Національна академія внутрішніх справ)

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей призначення й виплати допомоги під час народження дитини.

Результати дослідження. Так, для вирішення питань щодо порядку надання державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми, суб'єктів надання, видів такої допомоги та встановлення тих категорій громадян, які мають на неї право, було розроблено систему національного законодавства, до якої входять нормативно-правові акти різної юридичної сили. Так, це, зокрема, Закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-XII [1], «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21.06.2001 № 2558-III [2], «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III [3], «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» від 24.01.1995 № 20/95-ВР [4], «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 № 2342-IV [5], «Про дитяче харчування» від 14.09.2006 № 142-V [6]; Укази Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання дитячої бездоглядності» від 28.01.2000 № 113/2000 [7] тощо.

Одним з основних нормативно-правових актів, який встановлює право сімей з дітьми на державну допомогу, види такої державної допомоги та особливості їх отримання, джерела покриття державної допомоги, систему органів, які призначають і виплачують допомогу сім'ям з дітьми, а також їх відповідальність за порушення чинного законодавства у сфері соціального захисту сімей з дітьми, є Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», в ст. 1 якого передбачено, що громадяни України, в сім'ях яких виховуються та проживають неповнолітні діти, мають право на державну допомогу у випадках та на умовах, передбачених цим Законом та іншими законами України[1].

Також відповідний Закон визначає, що під дітьми, які виховуються у сім'ї, необхідно розуміти не тільки рідних, але й усиновлених та тих дітей, над якими встановлено опіку чи піклування. Тому, в певній мір,і в залежності від цього вищезазначений Закон передбачає такі види допомоги сім'ям з дітьми, як: 1) допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; 2) допомога при народженні дитини; 3) допомога при усиновленні дитини; 4) допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; 5) допомога на дітей одиноким матерям.

Проте необхідно зазначити, що цей перелік не є вичерпним, оскільки в ч. 2 ст. 3 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» визначено, що місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та об'єднання громадян за рахунок власних коштів можуть запроваджувати додаткові види допомоги та встановлювати доплати до державної допомоги сім'ям з дітьми [1].

Мета статті полягає у визначенні особливостей призначення і виплати допомоги при народженні дитини, для досягнення якої необхідно проаналізувати чинне законодавство у досліджуваній сфері.

Слід зауважити, що однією з умов успішного функціонування сім'ї та виховання дитини та зниження соціальної напруженості в суспільстві є розвиток сфери соціальної підтримки сім'ї та дітей. Пріоритетами соціальної політики України є перевага загальнолюдських і сімейних цінностей перед іншими, тому країна на законодавчому рівні виділила неповнолітніх дітей та сім'ю, яка їх виховує та утримує, як найбільш вразливу категорію населення. Україна визнає сім'ю головною структурною одиницею суспільства, головною функцією якої є народження та виховання дітей. При цьому на конституційному рівні гарантовано охорону сім'ї, дитинства, материнства та батьківства [8]. Одним із видів соціального захисту сімей з дітьми є соціальні допомоги, до яких і належить допомога при народженні дитини.

Статтею 10 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» передбачено право батьків (опікунів) дитини на отримання допомоги при народженні дитини. Проте обов'язковою умовою є проживання батьків (опікунів) разом з дитиною з метою створення належних умов для її повноцінного утримання та виховання [1]. У Законі також зазначено, що одноразова допомога, призначена опікуну, вважається власністю дитини, тобто опікун зобов'язаний витрачати надані йому кошти в інтересах дитини і для забезпечення її основних потреб.

Для отримання допомоги при народженні дитини одному з батьків необхідно зібрати всі необхідні документи, щоб підтвердити факт наявності у нього права на таку допомогу. Одним з основних документів, який є підставою призначення допомоги при народженні дитини батькам, є свідоцтво про народження дитини; опікунам – рішення про встановлення опіки. Потім відповідними особами подається заява до органу праці та соціального захисту населення про виплату допомоги при народженні дитини. До цих документів вони також додають паспорт або інший

документ, що посвідчує особу, оригінал та копію свідоцтва про шлюб (якщо у шлюбі), витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про народження дитини для виплати допомоги у зв'язку з народженням дитини, виданий відділом реєстрації актів цивільного стану, або довідка для призначення допомоги при народженні дитини, видана виконавчим органом сільської, селищної, міської (крім міст обласного значення) рад.

Орган праці та соціального захисту населення за місцем проживання одного з батьків (опікуна), з яким постійно проживає дитина, має право отримувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій відомості, необхідні для призначення допомоги при народженні дитини. У разі народження (встановлення опіки) двох і більше дітей допомога надається на кожну дитину. Допомога при народженні дитини призначається за умови, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше 12 місяців з дня народження дитини. Проте є певні винятки, наприклад, допомога при народженні дитини, не одержана через смерть одного з батьків, якому ця допомога була призначена, виплачується матері (батьку, опікуну) за умови звернення за нею не пізніше, ніж через 12 місяців після смерті одержувача допомоги [9].

Допомога при народженні дитини призначається у розмірі 41 280 гривень. Виплата допомоги здійснюється одноразово у сумі 10 320 гривень, решта суми допомоги виплачується протягом наступних 36 місяців рівними частинами у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, тобто з розрахунку на кожний місяць – по 860 грн. Особам, які на 30 червня 2014 року мали право на отримання допомоги при народженні дитини у розмірі, встановленому на першу дитину, після досягнення дитиною двох років на наступні 12 місяців призначається щомісячна допомога у розмірі 130 гривень, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [1]. У разі працевлаштування одержувача допомоги або виходу на роботу виплата допомоги у розмірі 130 гривень припиняється.

Слід зауважити, що у зв'язку зі складною економічною ситуацією в Україні, бойовими діями на Сході, було прийнято Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» від 27.03.2014 р. № 1166-VII [10], який вніс суттєві зміни у систему виплат допомоги сім'ям з дітьми. Так, до прийняття цих змін Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» містив 6 видів допомог (зараз 5), до яких належала і допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (станом на 2016 рік її відмінено). Фактично сім'ї з дітьми, які позбавлені такого виду допомоги, будуть отримувати щомісячно 860 грн. в рамках допомоги при народжені дитини. Проте, на нашу думку, це порушує принцип адресності соціальних допомог, оскільки сім'ї з дітьми в Україні є з різними матеріальними достатками, комусь ця допомога взагалі особливої ролі не зіграє, для когось вона є єдиним джерелом для існування. Тому доречним, на нашу думку, була б норма, щодо виплати допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку у розмірі, що дорівнює різниці між прожитковим мінімумом, встановленим для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців.

Також допомога при народженні дитини (до внесення відповідних змін) виплачувалась диференційовано, тобто, по-перше, вона встановлювалася в залежності від прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років; по-друге, її розмір залежав від кількості дітей у сім'ї: на першу дитину виплачувалась у сумі, кратній 30 розмірам прожиткового мінімуму; на другу дитину – кратній 60 розмірам прожиткового мінімуму; на третю і кожну наступну дитину – кратній 120 розмірам прожиткового мінімуму. Наприклад, розрахуємо в якому б розмірі отримувала сім'я з дітьми допомогу при народженні дитини у 2016 році, якщо б відповідну норму не відмінили. Так, прожитковий мінімум для дітей віком до 6 років з травня 2016 року становить 1228 грн.; з грудня 2016 року – 1313 грн. На першу дитину відповідно сім'я отримувала б допомогу у розмірі 36 840 грн. (з травня 2016 р.), 39 390 грн. (з грудня 2016 р.); на другу дитину – 73 680 грн. (з травня 2016 р.), 78 780 грн. (з грудня 2016 р.); на третю і кожну наступну дитину – 147 360 грн. (з травня 2016 р.), 157 560 грн. (з грудня 2016 р.). Аналізуючи дані, можемо зауважити, що на першу дитину розмір допомоги при народженні дитини був би трішки меншим, проте на другу, третю і наступну дитину він би суттєво збільшився. Тобто це говорить про те, що сім'я, отримуючи допомогу на дитину в таких розмірах, була б у більш вигіднішому матеріальному становищі.

Ще однією суттєвою зміною у виплаті допомоги при народженні дитини є те, що раніше на дитину одноразова виплата здійснювалась у 10- кратному розмірі прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, тобто 12 280 грн. (з травня 2016 р.), 13 130 грн. (з грудня 2016 р.), відповідно до діючих на сьогодні норм, які регулюють дане питання, як було вже вище нами

зазначено, що одноразова допомога на дитину становить 10 320 грн.. Також можна сказати і про наступні періодичні виплати, які зараз продовжено на три роки, на першу, другу, третю і наступну дитину і які становлять 860 грн. (раніше 2 роки – на першу; 4 роки – на другу; 6 років – на третю і наступну дитину). У зв'язку з тим, що до внесення змін, про що вже йшла мова вище, Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» передбачав диференціацію розміру допомог, то і періодичні виплати були б вищими. Наприклад, допомога при народженні дитини на першу дитину сплачувалась б за кожен місяць протягом 2 років у розмірі – 1023 грн. (з травня 2016 р.), 1094 грн. (з грудня 2016 р.); на другу дитину – 1279 грн. (з травня 2016 р.), 1368 грн. (з грудня 2016 р.); на третю і кожну наступну дитину – 1876 грн. (з травня 2016 р.), 2006 грн. (з грудня 2016 р.). Відповідні розрахунки говорять самі про себе, і про те, що держава, так би мовити, вирішила зекономити саме на сім'ях з дітьми, коли вони і до відповідних, на нашу думку, негативних, змін вже потерпали від бідності. Також, такі зміни негативно вплинули і на зріст народжуваності, оскільки, в більшості випадків, молодь замислюється над тим, чи варто взагалі народжувати другу (третю) дитину, так як статки більшості сімей не дозволяють в повній мірі забезпечити дитину всім необхідним.

Тому слушним вважаємо твердження О. Овдіна, який зазначає, що на сьогоднішній день переважна більшість напрямів стимулювання народжуваності в Україні залишаються декларативними, і саме так вони сприймаються населенням. Фактично, головним стимулом з боку держави залишається допомога при народженні дитини. Тому необхідно за першої-ліпшої нагоди, за умови стабілізації фінансового стану держави, повернутися до питання надання додаткових виплат при народженні принаймні другої дитини. Це вимагає відповідних змін до ст. 12 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». Також в умовах посилення інфляції державна допомога потребуватиме відповідної індексації [11, с. 160], з чим ми, безперечно, погоджуємось. І вважаємо, що позбавляти сімей з дітьми, які є і так вразливими і менш захищеними верствами населення, тих мінімальних соціальних гарантій є ніщо іншим, як порушенням їх основних конституційних прав на достатній рівень життя. Тому держава повинна знаходити інші шляхи для вирішення складної економічної ситуації, яка склалася в нашій країні, але, ні в якому разі, не за рахунок сімей з дітьми.

Щодо опікунів, то допомога при народженні дитини призначається їм на кожну взяту під опіку дитину у розмірі, установленому при народженні дитини. Якщо допомога при народженні дитини вже була призначена до моменту встановлення опіки, виплата допомоги опікуну продовжується у такому самому розмірі. У разі влаштування дитини до дитячого закладу на повне державне утримання, допомога призначається і виплачується в розмірі, встановленому при народженні дитини шляхом перерахування коштів на відкритий в установі уповноваженого банку рахунок дитини в порядку, затвердженому Мінсоцполітики, Мінфіном, МОЗ.

Одному з батьків дитини (опікуну) допомога при народженні дитини призначається і виплачується органами соціального захисту населення за місцем їх реєстрації. Допомога може бути призначена за місцем фактичного проживання за умови подання довідки про неодержання зазначеної допомоги в органах соціального захисту населення за місцем реєстрації. Покриття витрат на виплату допомоги при народженні дитини (в тому числі, військовослужбовцям) здійснюється за рахунок коштів державного бюджету у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів [9].

У разі перебування дитини разом з матір'ю в слідчому ізоляторі або установі виконання покарань, допомога призначається і виплачується шляхом перерахування на відкритий у банківській установі вкладний (депозитний) рахунок дитини на підставі звернення адміністрації слідчого ізолятора або установи виконання покарань за умови, що звернення за її призначенням надійшло не пізніше, ніж через 12 календарних місяців після народження дитини. Вкладні (депозитні) рахунки на ім'я дітей відкриваються адміністрацією слідчого ізолятора або установи виконання покарань у банківських установах. Кошти, що зберігаються на рахунку такої дитини в банківській установі, можуть бути використані для створення належних умов для утримання та виховання дитини в порядку, визначеному законодавством:

– матір'ю дитини – у разі звільнення її із слідчого ізолятора або установи виконання покарань, за умови перебування дитини разом з матір'ю;

– батьком дитини чи опікуном, які забрали з відповідної установи дитину, на яку відкрито вкладний (депозитний) рахунок в банківській установі, на який перераховано допомогу при народженні дитини;

– дитиною після досягнення повноліття – у разі, коли кошти не були використані одним з батьків або опікуном [9].

Існують також випадки, коли виплати допомоги при народженні дитини припиняються, до таких випадків Закон Україні «Про державну допомогу сім'ям з дітьми відносить: 1) позбавлення одержувача допомоги батьківських прав; 2) відібрання дитини в одержувача допомоги без позбавлення батьківських прав; 3) тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання; 4) припинення опіки або звільнення опікуна від його повноважень щодо конкретної дитини; 5) нецільового використання коштів і незабезпечення одержувачем допомоги належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини; у разі виникнення інших обставин [1]. Більш ширший перелік таких підстав містить Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, до яких, окрім вищезазначених, належать такі: 1) відмова одержувача допомоги від виховання дитини; 2) перебування одержувача допомоги у місцях позбавлення волі за рішенням суду; 3) усиновлення дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; 4) смерті дитини; 5) смерті одержувача допомоги; виникнення інших обставин [9].

Висновки. Таким чином, грунтуючись на вищевикладеному, слід зазначити, що допомога при народженні дитини має важливу роль в матеріальному забезпеченні сім'ї з дітьми, оскільки, як вже неодноразово стверджувалося, для значної частини сімей ця допомога є єдиним джерелом доходу. Тому державі необхідно розробити основні напрямки соціальної політики щодо вдосконалення законодавства, яке регулює порядок призначень і виплати допомоги при народженні дитини, а також направити свої зусилля на стабілізацію економічної ситуації в країні і, відповідно, на підвищення соціальних виплат сім'ям з дітьми, в тому числі, і допомоги по народженню дитини.

Список використаних джерел:

1. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993, № 5. – Ст. 21.

2. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 № 2558-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 42. – Ст. 213.

3. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

4. Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх: Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35.

5. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6. – Ст. 147.

6. Про дитяче харчування: Закон України від 14.09.2006 № 142-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 44. – Ст. 433.

7. Про додаткові заходи щодо запобігання дитячої бездоглядності: Указ Президента України від 28.01.2000 № 113/2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/113/2000.

8. Яригіна Є.П. Правові проблеми, пов'язані з виплатами грошової допомоги при народжені дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/e-journals/.../Yarigina.pdf.

9. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1751 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF.

10. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні: Закон України від 27.03.2014 № 1166-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 20-21. – Ст. 745.

11. Овдін О. Надання допомоги при народженні дитини як напрям державної демографічної політики в Україні / О. Овдін // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2015. – Вип. 3(26). – С. 152-161.